

Barabás László

Néprajz a marosvásárhelyi Kántor–Tanítóképző Főiskolán (1991–2019)

A főiskola létrejötte és működése

A Kántor–Tanítóképző Főiskolát (Institutul Superior de Cantori și Învățători) 1990 őszén alapították a történelmi magyar egyházak marosvásárhelyi képviselői. A főiskola létesítése az 1990-es esztendő marosvásárhelyi vérvizataros, de egyben reményteljes történelmi pillanatában történt, alulról jövő „kollektív bölcsességből” született. Az alapítók legfőbb indítéknak a jövő generáció neveléséért érzett felelősségüket tartották. Népünk, nemzetiségünk gyermekeiért, a jövő generáció neveléséért érzett felelősségi tudatában az 1990/91-es iskolai évtől egyházi összefogással egy érettségi utáni 3 éves ökuménikus kántor–tanító főiskolát szerveztünk a marosvásárhelyi 500 éves Református Vártemplom mellett – adta hírül a tanintézmény létrejöttét 1990. november 15-én Fülöp G. Dénes vártemplomi lelkipásztor, a székelykeresztúri tanítóképző egykori diákja. Céljául azt a szándékot fogalmazták meg, hogy a magyar egyházi és világi kultúrában jelentős szerepet betöltő, nagy hagyományú kántor–tanítói hivatásra neveljen a változás korát élő erdélyi társadalomban is. Célunk olyan magyar kántor–tanítók nevelése, képzése, akik alapos felkészülés után az ország bármely magyarlakta vidékén hivatástudattal fogják teljesíteni nevelői feladataikat, egyházi kötelezettségeiket, akik a hit, a tudomány, a kultúra és az emberszeretet lámpásaiként fognak világítani – hangzott el a vártemplomi szószékről a közös szándéknyilatkozatban.

A főiskola programjának összeállításában figyelembe vették a hasonló tanítóképző állami iskolák tanterveit, hiszen 1990 őszén érettségi utáni (posztliceális) tanítóképzés is indult, amit egy év múlva megszüntettek. A kántori szak tantervét a kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet szakem-

bereinek segítségével dolgozták ki. A főiskola vezetésére létrehozott kuratórium erőfeszítései az első években arra irányultak, hogy a belső szervezés és intézményépítés mellett az állami jóváhagyást, engedélyezést megszerezze, mivel ez évekig húzódott-halasztódott, és sok bizonytalanság, feszültség forrásává vált. A kezdet három évében egymást váltották a csüggedés és a reménykedés időszakai. Az első évben 35 szaktanár és négy lelkész díjmentesen, majd a második és harmadik évben szimbolikus óradíjért vállalta a tanítást. Az engedélyeztetés illetve az iskolaalapítás ügyét végül felkarolta az Erdélyi Református Egyházkerület, és 1993 áprilisában sikerült elérni az iskola működésének minisztériumi engedélyezését. (Az állami jóváhagyással kezdődő új helyzetben 1993 őszén az addig néprajzot tanító Barabás Lászlót bízták meg a főiskola vezetésével, aki ezt a tisztséget 2014 őszéig töltötte be. Azóta Gál József református lelképásztor a tanintézmény vezetője.) Ekkor jelenik meg az intézmény nevében a felekezetre utaló református jelző, ami egyáltalán nem jelentette a többi alapító felekezet kirekesztését. Azóta is ökuménikus egyetértésben, az erdélyi vallásbéke szellemében felvételizhetnek az iskolába római katolikus, unitárius, evangélikus és baptista felekezetű hallgatók is. A hitbéli tárgyakat saját felekezetük lelkészeitől tanulják, a kántori szolgálatra felekezetük hitvallása és liturgiája szerint készülnek.

A vártemplomi és a nagykőrösi református gyülekezetek kapcsolata alapján 1992-ben testvérkapcsolatot létesítettünk az akkor éppen újjáalakult és önállósodott, államilag elismert hasonló típusú tanintézménnyel, a nagykőrösi Tanítóképző Főiskolával, amely jelenleg a Károli Gáspár Református Egyetemhez tartozik. A két iskola között nem csak testvérintézményi kapcsolat van, hanem a marosvásárhelyi intézet a nagykőrösi főiskola kihelyezett tagozataként működik az egyetem keretében. Tanintézményünk hatévi szervezőmunka után jutott oda, hogy végzettjei nemcsak pedagógiai-zenei rátermettségüket, elhivatottságukat bizonyíthatták az osztálytermekben, hanem a zavaros idők korlátozó törvényei alapján is végleges tanítói állásban helyezkedhettek el. Nagyjából 1996-ra kialakult az iskola struktúrája: egyszerre 120–130 diák tartozott hatáskörébe. Ismertük végzettjeink sorsának alakulását is. Általában azon a vidéken tanítottak, ahonnan jöttek: nemcsak a Nyárád, a Maros és a Küküllő mente falvaiban és városaiban, hanem Hargita, Kovászna, Fehér, Brassó, Szeben, Hunyad, Arad, Bihar, Szilágy, Szatmár megyében is. A főiskola kezdetektől igyekezett pótolni az Erdélyben sokáig hiány-

zó magyar nyelvű zenetanárképzést diákjai ének-zenei felkészítése révén. A kántori diplomát az erdélyi református, római katolikus, unitárius és evangélikus egyházak belső rendszabályzata alapján szervezett képesítő vizsgákon szereztek illetve szerzik meg a tanulmányi idő végeztével.

Végzett kántoraink (a kezdetektől létszámszerűen mintegy 350-en) egyházi és világi zenei szolgálata behálózza az erdélyi egyházközségeket, iskolákat, művelődési intézményeket. Ugyanez érvényes az elmúlt negyedszázadban főiskolán diplomázott ezer tanítóra és óvodapedagógusra is. Legtöbbjük a választott hivatásában dolgozik vagy azzal rokon szakmában tudott elhelyezkedni, itthon keresi a megélhetés és boldogulás útjait. (Erre nincsen az összes végzettünket számbavevő pontos intézményi felmérésünk, inkább pályájuk alakulásának személyes nyomon követése. Az évek során készített spontán „felmérési” adataimból hadd hivatkozzam itt csupán háromra, eléggé frissre. Az 1997-ben végzett és 2017-ben 20 éves találkozóra összegyűlt 29 véndiákunk közül 25-en, az 1998-ban 24 végzettből 22-en, az 1999-ben végzett 27 diákunkból szintén 22-en itthon, az országban élnek, dolgoznak, gyereket nevelnek.) Végzettjeink közül többen, főleg a tömbmagyarságban, vezető pedagógus szakemberek, iskolaigazgatók, a civil és egyházi társadalom, a kulturális élet aktív tagjai, mások, tovább folytatva tanulmányaikat, lelkipásztorok, zene-tanárok, egyetemi oktatók. Említhetném végzős diákjaink többségének kiváló, az erdélyi magyar kultúránk értékeit feltáró, bemutató és elemző (pedagógiai, lélektani, egyház-, iskola- és művelődéstörténeti, ének-zenei, néprajzi stb.) szakdolgozatát¹ is. Nem feledkezhetünk meg azokról sem, akik egy-egy kisebb településen, szörványvidékeken egyszemélyes intézményként dolgoznak, a magyar iskola vagy óvoda létezését, működését biztosítják. Összegzőképpen kiemelhető a marosvásárhelyi kántor–tanító főiskola hiánypótló funkciója elindításakor a „templom és iskola” szellemisége, lelkisége, kezdettől fogva főiskolai jellege és sokféle küzdelme ennek megőrzéséért, anyanyelvi kultúrafenntartó törekvése, a tehetségek ösztönzése, a hátrányos helyzetű fiatalok értelmiségi pályán való elindítása, az iskola belső családias légköre, és a tanár–diák együttműködés közös célokért (Mester 2009: 340–348; Barabás 2010: 9–25, 59–80; Barabás 2018: 9–12).

¹ Forrás: <https://www.ktkf.ro/?page=szacd>. Megj.: a főiskola honlapján 2016-ig voltak frissítve az adatok. A szakdolgozatok a főiskola könyvtárában elérhetők, olvashatók.

A néprajzoktatás rendjének kialakulása (1991–1996)

1991 őszén Fülöp Dénes tiszteletes úr azzal hívott a főiskolára néprajzot tanítani, hogy az előző tanévben nem volt ennek tanára, s hogy ezt mennyire hiányolja. A kántortanítói képzés mintegy húsz tantárgyának egyike tényleg a „néprajz és folklór” nevet viselte. Első éven heti két óra. Vállaltam, hogyne vállaltam volna, hiszen egyetértettem a főiskola rendeltetésével, lelkesedtünk érte. Volt már némi tanári és néprajzi gyűjtői tapasztalatom, asztalfiókban könyv kéziratom és tervem, bár azidőben éppen az *Erdélyi Figyelő* szerkesztőségében dolgoztam. Kétségek is gyötörték: a sokféle elfoglaltságom miatt, és különösebb néprajzos előképzettség nélkül mennyiben tudok megfelelni az új feladatnak. Ezeket tetézte, hogy amikor megkérdeztem Varga Erzsébet pedagógia szakos megbízott igazgatónkot, hogy milyen tanmenet vagy eligazító program alapján kellene tanítani, annyit mondott jóindulatúan: „azt neked kell kigondolni, rád van bízva, azt tanítasz, amit jónak látsz”. Ez a „kigondolás” elég hosszasan tartott, mert az 1991–92-es tanévben a már azelőtről beütemezett több hónapos debreceni tanulmányi időm és az itthoni felgyűlt elfoglaltságaim miatt nem tudtam heti rendszerességgel, csak tömbösítve megtartani az órákat. Az első találkozások a diákokkal – akik közül többen már évek óta helyettesként tanítottak – viszont arra jók voltak, hogy felmérjem, mi érdekli őket különösebben, miről szeretnének hallani a néprajzórakon. A gyorslista elejére kerültek az egyházi és más ünnepek, népszokások, a különböző vidékek, falvak és a népművészet bemutatása. Válaszoltak arra is, hogy mivel szeretnének foglalkozni, milyen témákban kutatni. Nem kevesebbel, írták néhányan, hanem egyenesen falumonográfiával. Mások meglegedtek a falutörténettel vagy egyházközségük, iskolájuk történetével vagy általában a hagyományokkal. Beszélgetéseink során először is tisztázni kellett, hogy mindebből mi tartozik a néprajz, a folklór és a hagyományok körébe. Aztán, hogy az összefoglaló nagy „monográfiát” általában meg kellene előznie a témában való jártasságnak, a szakirodalom tanulmányozásának, az aprólékos gyűjtőmunkának és egy-egy résztema kidolgozásának.

Ezzel a tapasztalattal gazdagodva állítottam össze a következő, 1992–93-as tanév néprajzi tematikájának vázlatát. Ez vázlat hat témakört foglalt magába. A bevezető fejezet témái: a néprajz és a folklór tárgya, alapfogalmi és kutatási módszerei, rövid történeti áttekintés, néprajzi tájak

és csoportok a Kárpát-medencében. Utána következett három bemutató fejezet. Az elsőben a társadalomnéprajz témái: a család, a közösség és a népi társadalom szerkezete, a parasztélet rendje, erkölcs- és értékrend, népi vallásosság és népi hiedelemvilág. A folklór témái: népszokások, népi gyermekjátékok, a népköltészet műfajai, néptáncok. Az anyagi kultúra és a népművészet témái: a település, építkezés, lakáskultúra, tárgye gyűttesek, népviselet, szövés-fonás, mesterségek. A tematikát két „problémázó”, inkább kérdéseket felvető fejezet zárta. Az egyik a népi kultúra jelenéről, a folklorizmusról, a kultúrák egymásmellettségéről, az interetnikus kapcsolatokról és a néphagyomány iskolai oktatásbeli helyéről próbált szót ejteni. Az utolsó, hatodik fejezet átfogta mind az öt előzőt és a gyakorlat, a terepmunka, a gyűjtés irányába próbálta terelni az amúgy is „terepen” élő hallgatók érdeklődését, kérdőívek alapján önálló gyűjtésre buzdította egy általuk választott témában.

Már tanév közben rájöttem, hogy magam is a „monográfia” csapdájába estem, tematikám túl átfogó, mindent szeretne belegyömöszölni a hat fejezetbe. Változtatni, válogatni kell. Ne az elméleti ismereteket részesítsük előnyben, hanem a kántortanító képző főiskola jellegének, rendeltetésének jobban megfelelő gyűjtőmunkát illetve az alkalmazott néprajzot és folklorisztikát. Ezt indokolták a diákok első gyűjtési tapasztalatai, beszámolóí is. Az előadások és szemináriumok mellett, általam összeállított kérdőívek alapján, a hallgatók ismerkedő gyűjtést végeztek saját vagy szüleik, nagyszüleik falujában a karácsonyi, újévi, farsangi, húsvéti, pünkösdi népszokások, gyermekjátékok vagy más témák körében. Ők maguk csodálkoztak a legjobban, hogy olyan énekekkel, versekkel, szokásokkal, játékokkal ismerkedtek meg, amelyekről addig nem volt tudomásuk, bár úgy gondolták, ismerik a falut. Másik nagy élményként arról számoltak be, hogy az idős emberek, általában a falubeliek mekkora szeretettel fogadták őket, mennyire örültek, hogy valaki fiatal kíváncsi az ő tudásukra, az ő énekükre, az ő emlékeikre. Ezek a gyűjtési és élménybeszámolóik arra is rádöbentettek, hogy hallgatóink, bár jórészüik falusi származású, nem, vagy csak felszínesen ismerik eljövendő hivatásuk gyakorlásának egyik színterét, a falu világát. A két ellentétes beállítódás arra ösztönzött az 1993-as tanév végén, hogy néprajzi tanulmányukat ne tekintsem befejezettnek az osztályzattal. Nyári terepgyakorlattal, néprajzi táborral folytattuk. Ismerkedtünk a falvakkal, teljes életvilágukkal, mikrotársadalmukkal, kultúrájukkal, nyelvjárásukkal, templomaikkal,

kal, néphagyományaikkal a közvetlen megfigyelés, a dokumentálódás és a benne élés, a falusi léthelyzet átélése során. Az első években olyan falvakba, vidékekre mentünk, melyeket magam is jól ismertem újságíró koromból, vagy azelőtt ott néprajzi gyűjtést végeztem. Táborozásunk terepét néprajzi szempontok szerint választottam ki: minden nyári tanulmányúttal egy-egy erdélyi magyar tájegységet, néprajzi vidéket igyekeztünk megismerni. Marosvásárhely környékével kezdtük: 1993 nyarán a Nyárárdmentét, 1994-ben Marosmentét (Marosvásárhelytől Magyaróig), 1995-ben a marosszéki székely Mezőséget jártuk be. 1996-ban újból a Mezőségen, annak szórványvidékén jártunk, valamint két nyárárdmenti faluban, Karácsonyfalván és Káposztásszentmiklóson különösen a magyar–cigány együttélést vizsgáltuk nyelvi, vallási és szokásbeli vonatkozásban. A táborok résztvevői kedvet kaphattak egy-egy falu népzenejének, népköltészetének, szokásainak, egyház- és iskolatörténeti adatainak összegyűjtésére, műemlékeinek, helyi értékeinek felleltározására. A nyári tábor néhány év során várva várt iskolai eseménnyé vált. Eredetileg és diáknyelven: néprajzi tábor, más megfogalmazásban és ennek nyomán az iratokban, hivatalosan: egyházszolgálati és népismereti tábor vagy tanulmányút. Az első táborozáskor véglegesítettem ezen a nevéen, mert rájöttem, hogy az egy-egy faluban töltött idő rövidegsége miatt és a nagyobb szakmai előképzettség nélkül nem számíthatunk azonnali bő néprajzi eredményekre. De nem is az volt a célja, funkciója, hogy kántortanító képzős diákokat néprajztudós szakemberekké képezzen, hanem a népi kultúra megízlelésével, megismerésével segítsen a világban való eligazodásukban, magyarságismeretükben, a szellemi-lelki otthonteremtésben. Hitüket anyanyelvükön, felekezetük szokásrendje szerint megvalló közösségben, gyülekezeti alkalmakon, közvetlen átéléssel, élményszerűen neveljen egyházunk, népünk, jövődönk szolgálatára. Iskolánk jellegéből és pedagógiai céljaiból adódóan inkább szemléletet és magatartást sugallt vagy talán nyújtott: a falusi közösségekhez, a népi kultúrához való tudatos és aktív viszonyulást, amelyből később születhetnek tudományos eredmények is.

Az évközi oktatói tapasztalatok és a nyári táborok élményei 1993-tól fokozatosan módosították-módosították a kezdeti néprajzi tematikát a fentebb jelzett szempontok alapján. Ebben az is segített, hogy intézményvezetőként jobban átláttam a főiskola oktatási rendjét, részt vehettem annak alakításában. A két főszaos képzésben a hároméves kántorkép-

zéssel párhuzamosan, 1995-től az egyetem keretében rátértünk a négyéves tanítóképzési rendszerre. A kötelező tantárgyakon kívül lehetett választható stúdiumokat és szakköröket is indítani. Ennek nyomán a néphagyományok tanítása, a néprajzi tantárgyszerkezet a következőképpen alakult, amint arról egy szakmai konferencián beszámoltam (Barabás 1998a: 248). A néprajz és folklór első éven kötelező tananyag, majd második- és harmadéven választható tárgyként illetve szakkörként folytatódik. Az első évfolyam témái az alapismeretek, a történeti összefoglaló, a gyűjtési útmutató és módszerek, az egyházi év néprajza, ünnepek, népszokások, népi gyermekjátékok, népek, etnikumok általában, etnikai csoportok, néprajzi tájak a Kárpát-medencében, vallási néprajzi összefoglaló, a néphagyomány az iskolai oktatásban és nevelésben. Ezt folytattuk a második évfolyamon a vizuális kultúra keretében a népművészettel. Ezzel két csoportban foglalkoztunk: az egyikben inkább elméletileg, az ismeretátadás szintjén tájékoztatás készült a népi kultúráról a településtől a bútorokon át a népviseletig, a szöveg- fonásig, a másikban gyakorlati tevékenységként varró-hímző szakkört indítottunk. A harmadik évfolyamon szintén gyakorlat formájában találtunk helyet a népi kultúrának: népzene, népdal és néptánc szakkörként. Szakkörként lehetett választani a részletesebb vallási néprajzot is, amely a kántori hivatáshoz kapcsolódott, és az egyházi szokások, a népi vallásos világnézet, az archaikus népi imádságok és énekek, az egyházi népművészet megismerésére és gyűjtésére buzdított. A negyedik évfolyamon szakdolgozattal összegezhetők mindazt, amivel addig megismerkedtek. Ennek alapját valós néprajzi tevékenység és gyűjtés képezte, és annak is ki kellett derülnie, hogy a feldolgozott témát hogyan tudják a pedagógiai munkájukban használni és alkalmazni.

Összegzésképpen elmondható, hogy az általános néprajzi és folklór stúdium a főiskola sajátosságaiban találta meg a saját helyét és identitását, másrészt az alapozó néprajzi ismeretek kiegészültek a gyakorlati képzéssel, és mintegy betetőződtek a táborokkal és a szakdolgozatokkal. A szakköri tevékenységet Szabó Éva népművész, táncoktató és Sinkó András népzeneész szaktanár irányította nagy lelkesedéssel (Barabás 2002: 3–4). Szabó Éva később a Megye a gyűrű daloskönyvvel illetve a Gyöngyharmat népdalkör megalakításával, Sinkó András népzenei oktatási segédjegyzettel segítette a képzést (Szabó 2002, Sinkó 2014).

Ez a képzési rend állandósult, és elég hosszú ideig fennmaradt a vásárhelyi főiskolán. A táborok és különösen a szakdolgozatok révén ismertté vált és vásárhelyinek mondott modellt alkalmazni szerették volna a nagykőrösi tanítóképzőben is. Végzőseink a záróvizsgán ott mutatták be szakdolgozataikat, addigra már vagy huszonöt néprajzi tematikában. 1997-ben kétoldalú képzési együttműködés alakult ki az irodalmi és néprajzoktatásban, amibe az is beletartozott, hogy a nagykőrösi főiskola bevezette a néprajz oktatását fakultációként, és meghívott a kihelyezett tagozat oktatójaként a feladat ellátására, valamint az is, hogy a vásárhelyi főiskola meghívja a nagykőrösi tanárokat és diákokat a nyári néprajzi táborba, közös erdélyi tanulmányutakra. A néprajzi ismeretek és a néprajzi tábor tanítóképzésbeli helyéről, szerepéről, eredményeiről a Nagykovácsányon tartott nemzetközi reformpedagógiai konferencián számolhattam be (Barabás 1998b: 92–102).

A kétoldalú főiskolai szakmai programot külső szakemberek is véleményezték, értékelték, amint a konzulensi jelentésekben olvasható. „A néprajz mint fakultációs tárgy a jövőben fontos helyet kaphatna a tanítóképzés keretében a magyar nyelv és irodalom műveltségi területi képzésben. A Barabás László által tervezett és végigvitt kurzus tartalma ismeretében – szerintem igen jó felfogásban – elsősorban társadalomnéprajzként gazdagíthatná a hallgatók műveltségét, pályára alkalmasságát. [...] A Barabás László által irányított nyári tábori tevékenységet és végzett társadalomnéprajzi oktatást a magyar tanítóképzésben is mintaszerű, tanulmányozásra érdemes kezdeményezésnek mondom” (Nagy J. 1997: 2–3). „A kitűzött cél eléréséhez kidolgozott munkaterv és oktatási program a néprajzi ismeretanyagnak olyan témakörét választotta ki – szellemi néprajz, népszokás, néphit, zene, tánc, gyermekjátékok –, amely egyrészt a hagyományozódás természetéből következően még élő, megfigyelhető, másrészt a hagyományos falusi gyermekélet anyagát tartalmazza és így kimondottan alkalmas arra, hogy az elemi iskolai tanításba szervesen illeszthető legyen. [...] A program keretében megvalósított nyári tábor didaktikailag kiemelkedő értékű, amennyiben több oktatási cél együttes megvalósítására alkalmas, kiemelten a néprajzi terepmunkára” (Szacsvey 1998: 1–2).

Egymást követő tantárgyi változások és változtatások (2002–2017)

A 2000-es évek elején az anyaországi Nemzeti alaptanterv rendelkezései alapján változott a tanítóképzés addigi tantárgystruktúrája, témákat érintően megjelent a honismeret. Bevezetése újabb lehetőséget jelentett a népi kultúra, néphagyomány megismertetésére is, hiszen közeli rokona a néprajznak. Emellett a nagykőrösi főiskola saját képzési rendjében a már említett módon, korábban bevezetett néprajzot is megőrizte. Marosvásárhelyen örülnünk kellett volna, hogy bővültek a lehetőségeink, mégis úgy éreztem, több tűz közé kerültünk. Kihelyezett tagozatként nekünk is a nagykőrösi, hivatalos tantervet kellett (volna) követnünk, alkalmaznunk. Az viszont az addigi oktatási rendünket teljesen felborította (volna). Mind a néprajz, mind a honismeret csak a képzés vége felé, amúgy kiegészítésként kapott benne helyet, és csak az Ember és társadalom műveltségterületnek ajánlották választható tárgyként, levelező tagozaton (távoktatásban). Márpedig nálunk a diákok többsége akkor az ének-zene műveltségterületre specializálódott a kántor szak mellett, és nappali tagozatra járt. Az új helyzetben azzal kísérleteztem, hogy az addigi tematikát kettéosztottam „néprajzira” és „honismeretire”, jobban elkülönítve mindkettőt, mégsem tudtam legyőzni hiányérzetemet, az egységes szemléletformálás hiányát.

Ugyanakkor az is feltűnt, hogy az ezredforduló táján érettségizettek és hozzánk felvételizők, különösen a szörványvidékiek egyre kevesebb ismerettel rendelkeznek szülőföldjük múltjáról, általában a magyarság történelméről, általános műveltségük hiányos, anyanyelvi kultúrájuk szegényes, ingadozó. Ez a gond vezetett oda, hogy a romániai állami magyar tanítóképzésben létező Magyar kultúra és civilizáció tantárgyat 2008-ban mi is bevezettük kötelezően választhatóként mindkét tagozaton és műveltségterületen. Ebben kapott helyet féléves órakeretben a népismereti-néprajzi alaptematika, amit a felsőbb évfolyamokon az Ember és társadalom műveltségterületen kiegészített a speciális néprajz és honismeret.

Egy szűk évtized múlva, 2012-től az új Nemzeti alaptanterv szelvényében ismét változott, most valóban bővült a népismereti, néprajzi tantárgystruktúra. Minden tanító és óvodapedagógus alapképzésében kötelezővé vált a Honismeret, választható tantárgyként megjelent a

Romológia, az Ember és társadalom műveltségterületen a részletezőbb Magyar nép- és honismeret és a Néprajz-néphagyomány. Főiskolai tagozatunk számára az örvendetes változás mellett ez egyben igazolását is jelentette az addigi két évtizedes néprajzoktatási szemléletnek és gyakorlatnak. Nem volt nehéz átállni, és változtatni sem kellett sokat, viszont a bőség zavarával küszködtünk. Friss erőként, oktatóként bekapcsolódott a képzésbe Kicsi Noémi, főiskolánk egykori végzettje, majd megszerezve a szakképesítést jelentő mesterfokozatot, jelenleg doktorandusz a kolozsvári Hungarológia Doktori Iskolában. Veszteségként éltük meg viszont, hogy a régi szakköreink időközben fokozatosan megszűntek.

Erre a szintén fél évtizedes időszakra visszapillantva, úgy tűnik, afféle pünkösdi királyság volt, amiről jól tudjuk, hogy rövid ideig tartott. A 2017-ben kiadott, felmenő rendszerben bevezetendő tanítóképzési tantárgystruktúrából, amely minden évfolyamon a következő tanévben válik érvényessé, hiányzik mind a néprajz, mind a honismeret. Átesünk a ló másik oldalára, újból a hét szűk esztendő következik? Vagy ez csak átmeneti állapot és jön az újabb alaptanterv? Egyelőre nem marad más lehetőség, minthogy a főiskolában tovább őrizzük a néprajz-néphagyomány-honismeret kovászt, a maradékot: a magyar kultúra és civilizáció választható tantárgy részeként, legalább féléves órakeretben. És dagasztjuk, kelesztjük belőle a táborokat, tanulmányutakat, hátha kiszülnek a kenyerek is.

A traditio–educatio főiskolai program

A főiskolai néprajzoktatás rendjének kialakulásával párhuzamosan megfogalmazódott a pedagógiai koncepciója is. Ezt röviden, sommásan a traditio–educatio (hagyomány és nevelés) fogalom párral lehetne jelezni, minthogy a program is ezt a latin nyelvű, de közérthető nevet viselte. Kiinduló gondolata az volt, hogy valamely közösségben, gyülekezetben, faluban, iskolában a kántor, a tanító egyrészt az egyházi és világi magaskultúra ismerőjeként és közvetítőjeként, másrészt a népi kultúra ismerőjeként és oktatásbeli-nevelésbeli alkalmazójaként, továbbvivőjeként gyakorolta, és napjainkban is ekként gyakorolhatja eredményesen hivatását. Ennek alapján főiskolai programunk a követ-

kező célokat tűzte maga elé: 1. a népi kultúra időbeli és térbeli jelenségeinek, konkrét formáinak minél jobb megismerése, az általános hagyományismeret, 2. a népi kultúra elemeinek, változatainak dokumentálása, gyűjtése, élményszerű egyéni és közös terepmunka során, 3. a gyűjtött kulturális adatok értelmezése, feldolgozása vagyis a kezdő kutatómunka, 4. végül a pedagógiai felkészülés a néphagyományok felhasználására az óvodai és iskolai nevelésben, a gyülekezeti életben, a közművelődésben, napjaink kultúrájában. Az első fejezetben felsoroltakat főleg az előadásokon és szemináriumokon való aktív részvétellel, a hallgatók addigi tapasztalatainak, emlékeinek felidézésével és a néprajzi szakirodalom tanulmányozásával véltük elérhetőnek. A második fejezet részprogramja a Néprajzi műhely és Adattár. A „műhely” arra szolgált, hogy felkészüljünk a terepmunkára, az egyéni és közös, tematikus vagy lokális gyűjtésre, kérdőíveket, útmutatókat állítottunk össze, módszertani megbeszéléseket tartottunk, majd a gyűjtési élményeket és eredményeket is sorra vettük. A beszámolókból sokszor kikerkedett egy-egy néprajzi vidék vagy település sajátos arculata, régebbi és mai szokásvilága. A hangfelvételekből, fényképekből, videofelvételekből, szöveges gyűjtésekből és más dokumentumokból álló, rendszeresre váró helyi Adattárban is különösen gazdag a népszokások, a népi gyermekjátékok gyűjteménye, de nagyszámú a helytörténeti–honismereti, vallási néprajzi, romológiai, tárgykötő népművészeti stb. adatok gyűjteménye is.

A tanulmányi idő végére a program is kiteljesedett a kutatás módszertani és pedagógiai felkészüléssel, az addigra megismert, a terepmunka által megkedvelt téma szakdolgozattá érlelődött. A kántortanítóképző főiskolán eddig mintegy 750 (hétszázötven) szakdolgozat készült. A dolgozatok több mint egyharmadának a témája kapcsolódik tágabb értelemben a helyi és a néphagyományhoz, népi kultúrához: szám szerint 267 (kétszázhatvanhét) szakdolgozat. (Gyors statisztika alapján ebből kétszázhuszonötnek e sorok írója volt a témavezetője, évente átlagban nyolcnak-tíznek). Érdemes felvillantani a szakdolgozatok tematikus csoportjait és számukat a megfelelő csoportban:

Tematikus csoport	Dolgozatok száma
Helytörténet, művelődéstörténet, egyház- és iskolatörténet	50
Szokásvilág	47
A néphagyomány értékei általában	33
Hagyományőrzés, folklorizmus	30
Erdélyi etnikumok és felekezetek	25
Népművészet, mesterségek, tárgykultúra	21
Egyházi ünnepek néprajza	11
Gyermekfolklor, gyermekjátékok	15
Ének, népzene, énekes játékok	25
Népmese, mese	10

A szakdolgozatok részletezőbb bemutatása külön tanulmányt igényelne, de megjegyzendő, hogy minden témacsoportból összeállítható lenne egy, esetleg több tematikus vagy lokális-regionális dokumentumkötet vagy gyűjtemény „Nagyon sok olyan dolgozat készült, mely jobb sorsra lenne érdemes, mint könyvtárban porosodni, hisz tanítóknak, pedagógusoknak nagy segítség lehetne, akár munkafüzetek, tankönyvek összeállítására is használhatók lennének” (Kicsi 2015: 96–98). A dolgozatok többségéből nem hiányzik az educatio rész sem, vagyis a vizsgált téma pedagógiai hasznosulásának lehetősége, módszerei, eljárásai a tanórákon és azokon kívül. Erre számos ötletes megoldást találtak, tanulmányoztak és alkalmaztak főleg a gyermekjátékok, a kalendáriumi népszokások, a néptánc, a kézművesség, a helytörténeti, szülőföldismereti iskolai kirándulások témakörében.

Az óvodai tevékenységek és az alsó tagozatos tanórák szinte mindegyikén felhasználhatók a tág értelemben vett népismereti, néprajzi tartalmak. Sajátos lehetőség viszont az ún. választható, heti egy tanóra, amelynek tematikáját a helyi iskola, tanító állíthatja össze. A néprajzi alapműveltségű végzett diákjaink választásában ez legtöbbször a néphagyomány, népszokás, néptánc, helyi népviselet és kézművesség, vagy a tanévhez igazodó néprajzi „kerek esztendő”. Tanítóink, óvodapedagógusaink élnek az iskolai és más ünnepek nyújtotta lehetőségekkel, iskolai, körzeti, megyei mesemondó, regemondó, népi gyermekjáték találkozókat,

versenyeket, a főiskolai táborok mintájára honismereti tanulmányutakat szerveznek. Sorolni lehetne azokat a településeket, melyekben végzett diákjaink, tanítóink, kántoraink hozzájárultak tájházak, falumúzeumok létrehozásához vagy éppen ők maguk voltak a kezdeményezők (például Sóváraddon, Havadtőn, Székelyvajában, Marosvécsen, Magyarón, Marossárpatakon). Ezek legtöbbje élő gyűjtemény, rendszeres múzeum-pedagógiai, kézműves és más foglalkozásokat tartanak bennük iskolás gyermekeknek is. És sorolni lehetne a jeles végzett diákjainkat: népi zenekarok tagjait, kórusvezetőket, népdalénekeseket, kitüntetett népi alkotóművészeket, néptáncsoportot, ifjúsági zenekart vezető kántorokat, hivatásos művelődés- és lakodalomszervezőket, falumonográfia szerzőket Gyimesközéplektől Zágonig, Székelyudvarhelytől a Maros menti Udvarfalváig, Homoródalmástól Csombordig és Aranyosegerbegyig, a budapesti Hagyományok Házától a dévai kisiskolások játszóházáig vagy a garamszentgyörgyi tájházig, akik saját bevallásuk szerint a traditio-educatio program és táborok részeseként megerősödtek választott hivatásukban, vagy éppenséggel későbbi pályájukat meghatározó tényezőként és élményként számolnak be a főiskolai néprajzi tanulmányaikról (Hegyí 2010; Kicsi 2010; Szabó 2015, 2018; Péter 2018; Antal 2018; Duba 2018; Szócs 2018; Dénes 2018).

Szakirodalom

Antal Tibor

2018 Mély nyomot hagyott pályám alakulásában. In: Barabás László: *Népismeret, szolgálat, jövőendő. Táborok, tanulmányutak negyedszázada*. Mentor Könyvek Kiadó, Marosvásárhely, 38.

Barabás László

1998a Hagyományok tanítása a marosvásárhelyi kántor–tanító Főiskolán. In: Karácsony Molnár Erika – Kraiciné Szokoly Mária (szerk.): *Hon- és népismeret, néphagyomány az oktató-, nevelőmunkában*. Budapesti Tanítóképző Főiskola, Budapest, 248.

2002 Előszó. In: Szabó Éva (gyűjtése): *Megy a gyűrű. Daloskönyv, népi gyermekjáték- és táncdallamok, népdalok*. Az EMKE Maros megyei szervezete, Marosvásárhely, 3–4

2018 *Népismeret, szolgálat, jövő. Táborok, tanulmányutak negyedszázada* (1993–2018). Mentor Könyvek Kiadó, Marosvásárhely.

Barabás László (összeállította)

2010 *Iskola a magasban, iskola a mélyben. 20 éves a marosvásárhelyi kántor-tanítóképző főiskola*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely.

2015 *Huszonöt kegyelmi esztendő. 25 éves a marosvásárhelyi Kántor-tanítóképző Főiskola. Jubileumi évkönyv*. Studium Nyomda, Marosvásárhely.

Dénes Kinga

2018 Megerősített hivatásomban. In: Barabás László: *Népismeret, szolgálat, jövő. Táborok, tanulmányutak negyedszázada*. Mentor Könyvek Kiadó, Marosvásárhely, 101–105.

2018 Vallomás a magvetésről. In: Barabás László: *Népismeret, szolgálat, jövő. Táborok, tanulmányutak negyedszázada* (1993–2018). Mentor Könyvek Kiadó, Marosvásárhely, 132–133.

Duba Otília (Szalayné)

2018 Egy hullámhosszon. In: Barabás László: *Népismeret, szolgálat, jövő. Táborok, tanulmányutak negyedszázada* (1993–2018). Mentor Könyvek Kiadó, Marosvásárhely, 55–57.

Hegyi Enikő

2010 Nyári élményem. In: Barabás László (összeállította): *Iskola a magasban, iskola a mélyben. 20 éves a marosvásárhelyi kántor-tanítóképző főiskola*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 204–207.

Kicsi Noémi

2010 Pályaismeret „csak tiszta forrásból”. In: Barabás László (összeállította): *Iskola a magasban, iskola a mélyben. 20 éves a marosvásárhelyi kántor-tanítóképző főiskola*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 239–246.

2015 A tanár-diák közös munkálkodásának egyik eredménye: A szakdolgozat. In: *Huszonöt kegyelmi esztendő. 25 éves a marosvásárhelyi Kántor-tanítóképző Főiskola. Jubileumi évkönyv*. Studium Nyomda, Marosvásárhely, 96–98.

Mester Mihály

2009 A marosvásárhelyi magyar nyelvű tanítóképzés vázlatos története. In: Szabó Kálmán Attila (összeállította és sajtó alá rendezte): *Az erdélyi magyar tanító- és óvóképzés évszázadai 1777–2000*. Második javított, bővített kiadás. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 340–348.

Nagy J. József

1997 *Kétoldali képzési együttműködés az irodalom és a néprajz oktatásában.* (Kézirat, konzulensi jelentés a Kántor–Tanítóképző Irattárában.)

Péter Szidónia

2018 Tanulmányutak életre szóló élményei. In: Barabás László: *Népismeret, szolgálat, jövődő. Táborok, tanulmányutak negyedszázada (1993–2018).* Mentor Könyvek Kiadó, Marosvásárhely, 93–94.

Sinkó András (összeállította és szerkesztette)

2014 *Népzene. Oktatási segédjegyzet 2.* Romániai Magyar Néptánc Egyesület, Sepsiszentgyörgy.

Szabó (Tollas) Emília

2015 *Székelyujaja. Falumonográfia.* Top Invest Kiadó, Székelyudvarhely.

2018 Néprajzi táborok huszonöt évvel ezelőtt. In: Barabás László: *Népismeret, szolgálat, jövődő. Táborok, tanulmányutak negyedszázada (1993–2018).* Mentor Könyvek Kiadó, Marosvásárhely, 20–22.

Szabó Éva

2002 *Megy a gyűrű. Daloskönyv: népi gyermekjáték- és táncdallamok, népdalok.* Szabó Éva gyűjtése. Kiadja az EMKE Maros megyei szervezete, Marosvásárhely.

Szacs vay Éva

1998 *Néprajz és folklór. Konzulensi jelentés. Kétoldali képzési együttműködés az irodalom és néprajz oktatásában.* (Kézirat, a Kántor–Tanítóképző Irattárában.)

Szócs Róbert

2018 Utat, kaput nyitott. In: Barabás László: *Népismeret, szolgálat, jövődő. Táborok, tanulmányutak negyedszázada (1993–2018).* Mentor Könyvek Kiadó, Marosvásárhely, 69–70.

Cursul de etnografie și folclor al Institutului de Cantori și Invățători din Tg. Mureș (1991–2019)

Lucrarea prezintă istoricul Institutului, fondat în 1990 și a cursului de etnografie și folclor, inițiat în anul 1991. Tematica disciplinei a fost concepută de Barabás László și adaptată profilului de muzică religioasă a Institutului și cerințelor învățământului primar și preșcolar. Autorul subliniază importanța înzestrării studenților cu cunoștințele de bază, a înțelegerii culturii populare, dar și practica cercurilor studențești, a

culegerilor de folclor local, a taberelor organizate în diferitele regiuni etnografice. Articolul trece în revistă și lucrările de diplomă cu tematică etnografică ale absolvenților și programul educațional privind integrarea valorilor și formelor culturii populare în viața școlară și în comunități.

Ethnography and Folklore Course of the Cantor-Teacher Institute of Tg. Mureș (1991–2019)

This work presents the history of the Institute, founded in 1990, and the record of the course in Ethnography and Folklore launched in 1991. The theme of the discipline, conceived by László Barabás, was adapted to the religious music profile of the Institute and the principles of elementary education. The author emphasizes the importance of acquiring the core cultural competencies necessary to interact effectively with people across ethnographic regions. In parallel, the author focusses on the practical aspects of performing data collection via fieldwork, interviews, and observations throughout diverse ethnographic areas. The study summarizes the ethnography-themed theses of 270 graduates and details the educational program developed to train participants in the scholarly interpretation of the functions and meanings of human actions.